

L'eclosió literària Ginebra

Mariàngela Vilallonga

Si van anar a viure després de París, sense deixar París, diuen les biografies de l'autora barcelonina. Amand Obiols i Mercè Rodoreda van anar a viure a Ginebra perquè ell havia aconseguit una feina ben pagada com a traductor per a la UNESCO. Sembla que fou l'any 1954 el moment en què van establir-se al número 19 de la Rue du Vidollet, propera a la seu de l'organisme internacional. Així es desprèn d'una carta que l'escriptora va enviar a la seva amiga Anna Murià, l'esposa del poeta Agustí Bartra, el 29 d'octubre de 1956, des de Ginebra: «Fa dos anys i mig que som a Ginebra, on vam venir amb un contracte per a l'Obiols de tres setmanes. [...] A Ginebra m'hi han passat moltes coses desagradables però, a part d'això, sempre m'hi he sentit exiliada». Exiliada forçada a la vora del llac Léman, en una ja famosa entrevista que concedí a Baltasar Porcel molts anys més tard, el 1972, Mercè Rodoreda descrivia així el seu entorn ginebrí:

«Visc en un estudi molt bonic, damunt d'un parc, amb una casa de set pisos al davant, però bastant lluny. Per un costat un tros de llac, i per l'altre, el Salève. Vista des de la meva terrassa, és una muntanya bastant lletja, perquè té molts trossos pelats i sembla que estigui malalta. Quan el dia és clar, veig l'acabament del Mont Blanc.»

Uns records i un conte

Hi ha un document a l'Arxiu de la Fundació Mercè Rodoreda de l'Institut d'Estudis Catalans que porta aquest epígraf en l'inventari: «Records de París i Ginebra». En un foli l'escriptora va fer una llista dels llocs que freqüentava durant el seu llarg sojorn a la ciutat suïssa: els cinemes Hollywood, Nord Sud (Rue de la Servette) i Central,

el cafè El Radar, la sala de concerts Victoria Hall, i d'altres. A continuació hi trobem una breu descripció de Ginebra, en castellà i en estil discursiu. Només amb aquestes anotacions, inèdites fins avui, ja quasi en tindríem prou per confegir un itinerari literari rodorià a través de Ginebra.

Però hi ha un conte, «Paràlisi», del recull *Semblava de seda i altres contes*, publicat a Barcelona l'any 1978, que té Ginebra com a teló de fons de la història, un monòleg interior de la dona protagonista. Al conte hi apareixen la major part dels elements de la llista esmentada, convertits en literatura, a més d'alguns altres. Rodoreda encapçalà «Paràlisi» amb els dos darrers versos de la

Restaurant La Perle du Lac.

Parc des Eaux Vives i el seu roserar.

darrera cobla (la 109) de *Les Contretemps*, del poeta francès Paul-Jean Toulet (Pau 1867 – Guétary 1920). Els dos versos fan referència a la mort d'un altre poeta, Nicolas-Joseph-Laurent Gilbert (Fontenay-le-Château 1751 – París 1780), que, segons la llegenda, s'hauria produït en empassar-se una clau en un accés de deliri. Es podrien traduir així: «Cal saber morir, Faustina, i després callar: / morir com Gilbert, empassant-se la seva clau».

Sota l'empara de Toulet, Rodoreda va construir una història a dos temps i a dos espais, almenys: una part es desenvolupa a Barcelona, l'altra a Ginebra. Les dues ciutats, els dos moments, s'entrellacen en la narració sincopada, vagarosa, farcida de connexions inacabables de Rodoreda. Les novel·les escrites a Ginebra totes són ambientades a Barcelona. Aquest conte és el pont que uneix les dues ciutats, i la seva vida amb la seva obra. Des de dins mateix d'aquest conte farem un passeig literari per la Ginebra rodorediana.

A «Paràlisi», primer hi ha una flor. I la preocupació per la llengua. La narració comença amb aquesta frase: «He mirat en el diccionari 'didalera'». Al final de la narració sabrem que darrere dels boxos que es veien des de la terrassa de l'apartament de Ginebra

hi havia didaleres. Així, primer és Ginebra, sense esmentar-la explícitament. I la preparació per a la visita a un metge a Ginebra, a causa d'un mal al peu. Després hi ha Barcelona, una altra consulta mèdica. També hi haurà Llemotges i el record de la paràlisi del braç i d'una operació que va patir. Poques línies després de l'inici de la narració apareix Ginebra, explícita ja: (1)

«Ginebra. Didalera. De fulles lineals. Sou ginebrí? La gespa dels parcs comença a estar cremada i els arbres ja es dauren tot i que encara som a l'estiu. Una ciutat de fulles, de camins verds, de jardins plens de flors com si hi nasquessin soles. Com el camí de la naturalitat, tan difícil. De l'espontaneïtat.» (p. 99)

El metge és ginebrí. Però ella, la protagonista de «Paràlisi», es declara catalana: «Mediterrània. Sirenes i dofins i molts Ulisses». Les dues consultes, la del metge de Barcelona de fa anys i la del metge de Ginebra de fa ben poc es barregen en la pensa trasbalsada i erràtica de la dona. Els «autos» de la Barcelona de l'avantguerra de cop es tornen «cotxes», els de la Ginebra dels anys setanta. La dona de «Paràlisi» truca al taxi des de casa seva, perquè l'apartament de 19 Rue du Vidollet és a la vora de l'estació Cornavin, la gran estació del centre de Ginebra:

«Telefono a un taxi. Cornavin. Ve de la parada de Cornavin. Baixo a esperar-lo. El taxista tanca la portella, miro el número de la casa on vaig a la llibreteta d'adreces perquè mai no em recordo del número. I comença el mareig. Petit. Lleuger. El mateix que em feia quan era petita la pudor de vernís dels tramvies.» (p. 100)

El número de la casa on anava, que mai no recordava, era el de la consulta del seu metge a Ginebra, el doctor Marcel Naville, 15 Rue de l'Athénée, al costat del Boulevard des Philosophes, a la Ginebra burgesa construïda o refeta al segle XIX, just a l'altre cantó de la ciutat, a l'altre cantó del llac. El fil de la narració retorna la protagonista als records barcelonins, els de la seva infantesa, de quan a Barcelona hi havia tramvies, com els que encara recorren els carrers ginebrins o els seus ponts, per on transita el taxi:

«Pont del Mont Blanc. El Salève és lleig, pelat a trossos. Però a dalt el paisatge de crestes nevades és lunar. La majestat dels cims soledat de les congestes cel travessat d'àligues negres tempestajades de neu i d'huracans. Una muntanya canviant: de vegades lluny de vegades a tocar desapareguda per la boira. La boira de l'Arve ran de riu ran de terra. El pont dels desesperats allà on s'ajunten barrejant aigua clara i aigua tèrbola l'Arve i el Rhone. Els qui es tiren daltabaix del pont quan arriben a l'aigua ja són morts... La idea de suïcidi em fa sentir important i em redreço en el meu seient i miro Ginebra com passa. [...] El taxi amb una revolada em rebot contra la portella. Com explicaré l'angoixa? I aquestes ganes de xisclar. No està bé el que em fa. *Boulevard des Philosophes.*» (p 101)

Pont del Mont Blanc.

Rodoreda també va plantar primer un jardí al terreny que anys més tard es comprà a Romanyà de la Selva, abans de construir-s'hi la casa. Però el primer jardí que va plantar va ser el de les flors de debò, a Ginebra. Viatges i flors, Romanyà i Ginebra. «Escriure és estar sol». I les didaleres són verinoses.

«Perquè les flors sóc jo fa que m'hi fongui i que me'n pugui passar. Acabo de posar la sonata a Kreutzer. No sóc a la sala d'espera del metge, no penso en res del que dic, no estic emocionada. Escric. Escric i no aribo a poder comunicar la gran barreja de sensacions que voldria poder comunicar. A la vida de debò no hi arriba ningú. Intents, proves. Assaigs. Escaramusses d'indi sioux que és el més astut. No-res. La sonata al volta-discos i a omplir fulls! Parlo de mi. I no parlo gens de mi. Quan algú molt intel·ligent dirà: Ja la tenim amb totes les seves astúcies d'escriptor que vol i no arriba... i com confessa, Senyor... es trobarà amb les mans buides. No donaré res. Parlaré sense parar de mi i no donaré res. Paràlisi sóc jo. Però les mans quedaran buides perquè la veritat no la diu ningú i a més a més és esmunyedissa. Aigua que llisca. I la sonata a Kreutzer em fa pensar en la meva primera lectura de Tolstoi. Aquest emportament. Paro d'escriure i escolto. És veritat que fa calor és veritat que escolto una sonata, és veritat que a les jardines de les terrasses hi ha petúnies i geranis vermells. A Ginebra. I és veritat que jo sóc jo si jo no fos un altre.» (p. 106)

Nexus rerum. Una nova connexió amb la ciutat de debò. Al número 16 de la Promenade de Saint-Antoine, ben a prop de la casa del metge, Rodolphe Kreutzer hi va viure des de 1826, i hi va morir l'any 1831. L'any 1803, set anys després d'haver-se conegut, Ludwig van Beethoven va dedicar al famós violinista la sonata

per a violí i piano que porta el seu nom. Sembla que Kreutzer no va tocar mai la fogosa peça. Anys més tard, commogut terriblement per la sonata de Beethoven, que va descriure com «una incitació a la destrucció de la moral», Lev Tolstoi va escriure una novel·la breu amb el mateix títol, *La sonata a Kreutzer*, en la qual condemna el matrimoni; Rodoreda tenia aquesta novel·la a la seva biblioteca, en versió francesa.

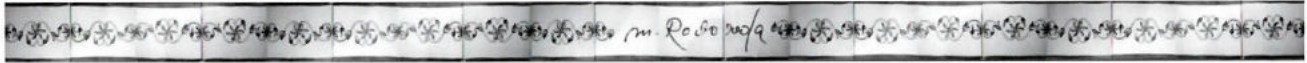
Sembla que Rodoreda va dir de Ginebra: «és una ciutat molt avorrida, apta per escriure». La solitud de Ginebra, poder escriure a Ginebra, poder pintar, poder mirar, tenir temps lliure a Ginebra. Obiols se n'havia anat a viure a Viena, i hi havia de passar massa hores. Per la feina, li deia. I ella, sola, escrivia, com mai ho havia fet. Ho tornà a fer, enmig de flors, a Romanyà, on acabà algunes de les obres que havia començat a Ginebra, a la vora del llac Léman. Què més podia fer, si s'havia quedat sola? Temps per a ella. Com a Romanyà.

«Tot se'n va lluny. No sé què dic al metge que em mira i li pregunto si vol saber més coses. No contesta. Podria fer una escena cursi. Parlar del perfum de les roses del gerro, de la qualitat dels pètals, *une rose d'automne est plus qu'une autre exquisite*, però a quatre passes el violí s'exalta perquè un home fora d'òrbita va escriure molts gargots damunt de cinc ratlles, podria dir damunt d'un pentagrama però no seria jo si ho digués així: cinc ratlles.» (p. 107)

Més flors, ara roses. I també una citació sobre la rosa, però no pas de Ronsard, sinó de Théodore Agrippa d'Aubigné, que va viure a Ginebra els darrers anys de la seva vida, on va morir el 1630 en exili, perquè va participar activament a les guerres de religió. Una placa el recorda a la casa que va ocupar a la Rue de l'Hôtel de Ville, vora de la consulta del Dr. Naville, si s'agafa el camí a través de la Vieille Ville.

«Em ve com una necessitat de parlar: molt i de pressa. Va costar que m'agradés Ginebra. M'hi moria d'ensopiment, sense el Louvre, sense els museus, sense carrers vells, sense avingudes amples. [...] I m'arriba una veu que surt d'una boca a dalt de tot d'una bata blanca emmarcada per la llum del balcó quan dic el Salève és lleig tot l'orgull nacional se subleva. Però des de dalt. El que es veu des de dalt. El meravellament es desfà. Aquesta sonata en comptes d'inspirar-me em molesta. Massa bona massa massa massa. Que pari aquest violí tan bèstia que pari. No, no va ser aquell dia de les roses vermelles que vaig dir al metge que el Salève era la muntanya més lletja del món. M'ho ha fet escriure la sonata. Estrenyo les dents la cinta de la màquina s'ha encallat la desencallo. Sóc... Tots ens aturem de viure als dotze anys. És per això que tinc la passió de les flors encara.» (p. 107-108)

Beethoven, Tolstoi: la sonata a Kreutzer era la música de fons de la Ginebra rodorediana. Que el Salève és lleig ja ho havia dit Stendhal, de pas per Ginebra el 1830. Quan el novel·lista francès es va adonar del desgast produït a la muntanya per l'explotació excessiva de les pedreres el va considerar un vulgar rocam pelat que hauria volgut fer desaparèixer. Més o menys com el descriu Rodoreda.

«I ara em passa que m'agrada Ginebra, i el Salève pelat; que, després d'haver-me ofegat durant anys a Ginebra, ara l'he descoberta. Quedem que és ara que dic al metge que el Salève és lleig. Passem a la saleta. Vitrina amb aparells quirúrgics i boles de cotó a dintre d'un pot de vidre, bàscula, llitera... Em despullo. La combinació és la negra! Encara sento la meua veu explicant com em va començar el mal al peu: al parc de les Croupettes tot pujant. Una fiblada al turmell com si per dintre se m'hi hagués trencat un tros de vidre, i els vidres petits s'haguessin clavats entre tendrums. No pot ser. Això seria reuma i jo tinc només nervis. No li dic però que mentre pujava parc amunt tota jo, tota la pell, la que es veu i la que està amagada, em tremolava. I els nervis se'm van apilotar al peu esquerre i en arribant a casa ja caminava coixa. Què tens? No ho sé, em dec haver torçat el peu. Em fa mal. Sense adonar-me'n.» (p. 109)

Del parc de les Croupettes a la Rue du Vidollet el camí no és llarg, encara que es faci amb el turmell regirat. El parc té un estany en forma de mitja lluna, potser per recordar en petit el llac de Ginebra. Hi ha grans arbres, massissos de flors, de flors de debò, com en tots els parcs de Ginebra. Tornem a ser a casa del Dr. Naville, a l'altre cantó de la ciutat, a la Ginebra vella.

«A la paret enfront de l'acabament del passadís hi ha un mapa

Ginebra, l'àliga i la clau.

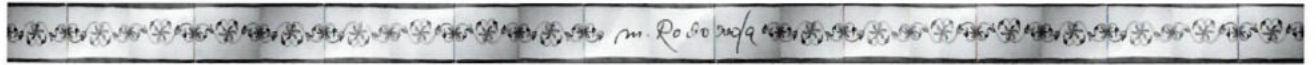

Passeig dels Bastions.

de Ginebra. Però la vista allà dalt... La infermera m'obre la porta i surto al carrer. La claror és forta. El sol alt. La tarda calenta. He de tornar d'aquí a tres setmanes. Tinc por de travessar el carrer perquè en aquest país els cotxes van desesperats com si no hi fos a temps ningú. Si el peu no em fes tant de mal baixaria tot passejant. ¿No fareu cap bogeria? Ha dit això, cap bogeria. Totes les altres manifestacions nervioses havien estat sense dolor. Traversaria els Bastions, veuria la muralla coberta d'heura que fa de fons als senyors de la Reforma. Ginebra: l'àliga, la clau. Agafo un taxi fins a casa. Cridaria.» (p. 110)

La consulta del Dr. Naville és a tocar del Parc des Bastions, a sota de la Promenade de la Treille, als peus de la Vieille Ville de la Ginebra emmurallada. Hi ha el mur amb l'heura que mig cobreix una placa que recorda l'antiga murada. Ginebra ciutat de plaques a les parets, Ginebra ciutat historiada. El llarg mur amb els alts senyors de la Reforma: les grans figures Bèze, Calvin, Knox, Farel, i, més separades, dues amples pilastres amb els noms, només els noms de Luther i Zwiling, de cara a la universitat, els blasons a terra en mosaics, l'ós, l'àliga i la clau, el lleó, corresponents a Berna, Ginebra, Edimburg, llocs d'origen dels quatre grans senyors. El pavelló de música, del dinou, al final del parc al costat de la Place Neuve amb el Grand Théâtre. Quantes vegades Rodoreda es devia aturar a descansar, potser a prendre un te amb scones, al pavelló del parc, i a contemplar els jugadors d'escacs gegants... Es pot triar o bé continuar per baix per via planera, cap al pont del Mont Blanc, o travessar la ciutat vella, amb els seus carrerons estrets i costeruts. Si se segueix, però, el camí de la ciutat vella, es pot contemplar el Salève en tota la seva amplària des del banc insòlitàment llarg de la Promenade de la Treille.

Tornem al conte. Aquell dia de la visita al metge, la protagonista de «Paràlisi» va decidir de tornar a l'edifici de la Rue du Vidollet en taxi:

«Quan entro a casa respiro. M'estiro al llit i penso en la claror que hi havia al carrer. Em fa mal l'espina. La claror a l'estudi és diferent perquè està situat de cara al sol de sortida. [...] Sopem a la terrassa. L'aire s'ha espessit i el Salève està emboirat. Saps què són didaleres? No. Veus aquelles taques de colors més enllà dels boixos? Són didaleres. Com ho saps? Perquè tenen forma de didal. Quan no em mira el miro; sé que és arriscat perquè la persona mirada sense mirar sempre s'adona que la miren. I després desvío la vista cap al llac per on passa una vela blanca. ¿Has posat un disc? La sonata a Kreutzer mentre escrivia. No tinc ganes de música. No tinc ganes de rodonetes damunt de cinc ratlles, ara. La claror es fa grisa i tots ahora s'encenen els fanals.» (p. 111)

Entre la correspondència conservada a l'Institut d'Estudis Catalans hi ha sis postals que el Dr. Naville va escriure a Mercè Rodoreda entre 1961 i 1975. I alguna carta d'ella a ell. «La veritat no la diu ningú i a més a més és esmunyedissa». En un altre conte inèdit conservat a l'Arxiu de l'IEC, llegim al final:

«Vaig anar a prendre el te a la terrassa del Palau de Nacions sense passar pel despatx de M. Excepcionalment es veia el Montblanc, nevat, amb el pic rosa, una posta amb núvols venecians,

Parc des Eaux Vives.

amb el llac blau i rosat. Tancava els ulls per assaborir a fons tanta bellesa. Necessitava amor i no sabia on trobar-lo. El que havia tingut s'havia gastat. Quedava estimació.»

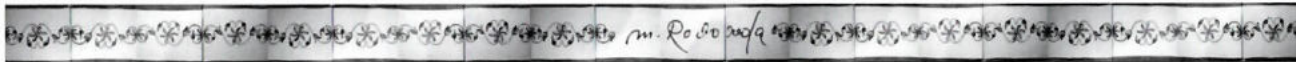
En les anotacions inèdites en castellà sobre Ginebra, Rodoreda esmenta alguns dels convidats que va tenir a sopar aquells anys: Eugeni Xammar, Julio Cortázar i la seva dona, el germà de Jorge Semprún. Acaba les anotacions amb una citació del prolífic escriptor suís Gonzague de Reynold.

La perla del llac

Entre el material llegat a l'Institut d'Estudis Catalans, hi ha unes pàgines del que s'ha considerat un capítol d'una novel·la només iniciada que hauria portat el títol *La perla del llac*.(2) També és el nom d'un lloc que Rodoreda visitava sovint, a Ginebra. Es troba a la riba del llac, no gaire lluny de l'apartament on vivia l'escriptora i de l'edifici de les Nacions Unides, on anava a dinar «cada dia; des del menjador de dalt de tot la vista és un somni». Després de travessar l'entrada protegida per una tanca de ferro amb el nom i uns jardins esponerosos, s'arriba a l'edifici, de l'estil d'un xalet suís, amb un saló de te i un restaurant. Al frontal de la casa s'hi pot llegir aquesta inscripció: «Feliç aquell que en aquestes ribes pot llarg temps reposar. Feliç aquell que les reveu si les ha hagut d'abandonar». En el pròleg de *Mirall trencat*, de 1974, Rodoreda descriu acuradament aquest indret de Ginebra, que no apareix a «Paràlisi», però sí a les anotacions:

«La Perla del llac és un restaurant a la vora del Lemán. Tancat a l'hivern, a l'estiu és un lloc encantador. A la terrassa hi prenen el te senyores i senyors ginebrins feliços d'haver nascut a Suïssa, paradís d'Europa. Entre glop i glop de te veus l'aigua tallada per esquiadors nàutics, per llanxes motores, per barquetes de vela, pels vaporets blancs amb la xemeneia negra i groga que fan la travessia del llac. El restaurant està voltat de jardins, de cedres i de til·lers centenaris, d'una bogeria de flors, d'esteses de gespa sense un bri que no tingui un verd de maragda. Una tarda, a posta de sol, una senyora ja gran baixà d'un Rolls, s'acostà al muret ran de llac i s'hi quedà tan immòbil que no semblava de debò. Duia joies, cosa rara en una ginebrina: un braçalet amplíssim de brillants i de safirs. Al cap d'una bona estona se n'anà. ¿Què devia pensar tot mirant les barques, l'aigua amb sol i cel esmicolats al damunt, el vaporet que passava tot engegant la sirena amb alegria? ¿Pensava en ella? ¿Reveia la seva joventut? ¿Veia alguna cosa o no veia res de tan profundament perduda en els seus records? Més tard, quan, sense fer res per pensar-hi, hi vaig pensar, no sabia si tenia els cabells rossos o negres, no ho sé. Recordava els seus ulls que, un moment, toparen amb els meus; uns ulls de color indefinit on s'havia anat acumulant molta vida. Una imatge de refina-

Mercè Rodoreda a casa seva, al 19 Rue du Vidollet.

ment, una mica fora del món, una mica diferent de tot. En crear Teresa Goday de Valldaura, li vaig donar els ulls de la dama del Leman.»

Potser la senyora que va imaginar Rodoreda vora el muret del llac era de debò la senyora Wilsdorf, l'esposa del fundador de la famosa fàbrica suïssa de rellotges Rolex, que va adquirir l'edifici l'any 1923 a la família Bartholoni, nom que porta encara avui la veïna vil·la d'estil pal·ladianista que hostatja el Museu d'Història de les Ciències. La senyora Wilsdorf, quan va visitar per primera vegada la propietat, va exclamar que era la perla del llac. L'any 1982, Rodoreda va escriure un altre pròleg, aquesta vegada per a la 26a edició de *La plaça del Diamant*, i hi deia:

«Explicar la gènesi de *La plaça del Diamant* potser seria interessant, però ¿és que es pot explicar com es forma una novel·la, quins impulsos la provoquen, quina voluntat tan forta aconseguen que es continuï, que s'hagi d'acabar amb lluita el que s'ha començat fàcilment? ¿Dir que la vaig anar rumiant a Ginebra tot mirant la muntanya del Salève o tot passejant per La Perla del Llac, bastaria? [...] La vaig escriure febrament, com si cada dia de treball fos el darrer de la meua vida. Treballava engegada; corregia a la tarda el que havia escrit al matí, procurant que, malgrat les presses amb què escrivia, el cavall no se'm desboqués, aguantant

bé les regnes perquè no es desviés del camí. [...] Va ser una època d'una gran tensió nerviosa, que em va deixar mig malalta.»

Heus aquí la febrosa vida d'escriptora que Rodoreda va menar a Ginebra durant llargs anys, perquè, com va escriure al seu fill, des de Ginebra, en una carta datada el 28 de setembre de 1961: «Treball molt. Amb deu anys he d'imposar-me i ésser un gran escriptor. Hi deixaré la Vella pell que em queda perquè agafo uns rebentaments que fan escruixir». De tot plegat en van sortir el recull *Vint-i-dos contes* (1958), les novel·les *La plaça del Diamant* (1962), *El carrer de les camèlies* (1966) i *Jardí vora el mar* (1967), un nou recull de narracions *La meua Cristina i altres contes* (1967), la reescriptura d'*Aloma* (1968) i les «Flors de debò» de *Viatges i flors*, obra que enllaça amb Romanyà de la Selva, on va escriure els «Viatges a uns quants pobles», i també va acabar *Mirall trencat*, que havia començat a Ginebra l'any 1968.

Just davant de La Perle du Lac hi ha un embarcador. S'hi pot prendre una de les *mouettes* que travessen el llac i que deixa a l'altre cantó, davant per davant del Parc des Eaux Vives i del Parc de La Grange, amb un roserar esplèndid, que Rodoreda també visitava. Una altra bona passejada per la naturalesa ginebrina, amb tants arbres i tantes flors que sembla de debò.

El 29 de gener de 1979, des de Ginebra, Mercè Rodoreda escrivia a Carme Manrubia, a Romanyà de la Selva: «Estimada Carme: Vindran a buidar l'estudi, el dia 5 o 6, jo agafaré el Talgo el dia 7 de febrer. [...] Ja pots pensar que estic una mica alterada, però vull creure que tot anirà com una seda. Abraçades. Mercè». Al Senyal Vell, la casa de Romanyà de la Selva on Carme Manrubia va rebre aquesta carta, es conserva una factura de l'Hotel Bernina de Ginebra. Els dies 5, 6 i 7 de febrer de 1979, Mercè Rodoreda hi va ocupar l'habitació número 81. L'Hotel Bernina està situat davant per davant de l'estació de Comavin, on deixa i on s'agafa el tren de nit que porta directament a Girona. Els transportistes van buidar l'estudi de la Rue du Vidollet de Ginebra el dia 6 de febrer de 1979. S'acabaven les anades i vingudes de Ginebra a Romanyà, sovintejades des de 1972.

Mariàngela Vilallonga.

Càtedra M. Àngels Anglada, UdG, i IEC.

Notes

1. Totes les citacions del conte, al final de les quals s'indica el número de la pàgina entre parèntesis, provenen de la segona edició de *Semblava de seda i altres contes*, Edicions 62, Barcelona, 1979.
2. Una de les dues versions conservades va ser publicada per Carme Arnaú a *La Vanguardia* del dia 7 d'agost de 1994, p. 35-36. L'Arve, el Rhône i el pont Butin hi tornen a ser escenari.

